

DIGICOLJUST

Colonial Violence, Subaltern Agency and Shared Archival Heritage: A Digital Platform of Colonial Judiciary Sources

Contract - B2191/P2/DIGICOLJUST

SAMENVATTING

Context

DIGICOLJUST is een tweejarig pilootproject. Het brengt de wetenschappelijke expertise van het Rijksarchief, de ULB en de VUB, hun respectieve bevoegdheden en verantwoordelijkheden als centra voor erfgoedbeheer, kennisproductie en opleiding van geschiedenisleraren samen rond een centraal, maar controversieel element van het Belgische federale erfgoed.

Tijdens de verovering en "pacificatie" van Congo in het laatste kwart van de 19de eeuw werden tientallen militaire rechtbanken (*Conseils de Guerre*) opgericht. Permanente militaire rechtbanken werden geleidelijk aan opgericht verspreid over de kolonie, voornamelijk tussen 1889 en 1921. Sommige rechtbanken blijven bestaan tot de onafhankelijkheid in 1960. Meer dan 5.000 gerechtelijke dossiers geproduceerd door deze rechtbanken blijven tot op vandaag bewaard. Deze archieven zijn zeldzame informatiebronnen met betrekking tot uitzonderlijke historische episodes - de verovering, episodes van rebellie en opstand, de twee wereldoorlogen - en van het dagelijkse leven van Europese en Afrikaanse soldaten en officieren van de Force Publique.

De militaire, gerechtelijke dossiers van de Onafhankelijke Congostaat (1885-1908) en Belgisch Congo (1908-1960) vormen uniek erfgoed. De militaire rechtbanken berechtten Congolese soldaten en Belgische officieren voor schendingen van zowel het militaire als het civiele recht. Deze archieven zijn om drie redenen van fundamenteel belang. Ten eerste bevatten ze talloze gevallen van insubordinatie, diefstal, desertie, drugsmisbruik of seksueel geweld, die een scherplicht werpen op de dagelijkse spanningen onder de Congolese strijdkrachten. Ten tweede waren de rechtbanken actief in zowel vrede- als oorlogstijd, en geven ze bijgevolg cruciale inzichten in verschillende vormen van militair bestuur. Ten derde konden hele regio's onder "militair gezag" worden geplaatst in geval van onrust. Militaire rechtbanken bestrafden Congolezen die in opstand kwamen tegen de staat en boden zo een uitzonderlijk inzicht in de geschiedenis van hun verzet tegen de koloniale overheersing.

De documenten van de militaire tribunalen van de Onafhankelijke Congostaat en Belgisch Congo maakten deel uit van de koloniale archieven die in 1960-1961 naar België werden overgebracht. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken - dat het Ministerie van Koloniën opvolgde, en de oorspronkelijke producent van deze documenten is – heeft deze archieven aanvankelijk in bewaring gegeven aan het Rijksarchief. Vanaf 1997 heeft het ministerie zijn archieven overgebracht naar zijn eigen gebouwen. Na de ondertekening van een memorandum van overeenstemming tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken en het Rijksarchief in 2014 werden echter alle 9,5 strekkende kilometer van de zogenaamde "Afrikaanse" archieven overgedragen aan het Rijksarchief, dat nu verantwoordelijk is voor het beheer ervan.

Doelstellingen

De ambitie van DIGICOLJUST was in eerste instantie om een aanzienlijk deel van de Belgische koloniale archieven vrij en gemakkelijk toegankelijk te maken voor de academische gemeenschap door middel van een digitaliseringscampagne. Het project streefde er ook naar om instrumenten aan te bieden voor gedeelde toegang tot een aanzienlijk deel van de "onthemde" koloniale openbare archieven. Het wilde deze archieven bovendien verkennen en waarderen, via onder andere werkcolleges voor geschiedenisstudenten, wetenschappelijk onderzoek en uitwisselingen tussen Belgische en Congolese archivariissen/onderzoekers. Ten slotte werd DIGICOLJUST ook opgevat als een project dat de deur opent voor een betere kennis van de geschiedenis van koloniaal (gewapend) geweld en inheemse agency in Centraal-Afrika, alsook naar de ontwikkeling van een meer globale geschiedenis van militaire rechtspraak in de 19de en 20ste eeuw.

Met het oog op de toegankelijkheid van de militaire rechtbankarchieven en de aanzet tot nieuwe onderzoeksplannen gebaseerd op deze primaire bronnen, werden de werkzaamheden van DIGICOLJUST op drie niveaus georganiseerd: de identificatie en inventarisatie van de bronnen; de digitalisering en bewaring ervan; en tot slot de online verspreiding en wetenschappelijke waardering van deze bronnen.

Over deze drie niveaus heen hebben drie strategische beginselen ons werk geleid. Ten eerste waren wij, in de gevoelige context van debatten over de "gedeelde" archiefferfenis van de koloniale bureaucratie, overtuigd van het belang om een "eenvoudig" en gebruiksvriendelijk digitaal instrument te creëren. Daarbij bleven we kritisch staan tegenover de digitale aanpak, gezien de hardnekkige digitale kloof tussen West-Europa en Centraal-Afrika. Ten tweede moest DIGICOLJUST een eerste basis vormen voor de ontwikkeling van een dialoog en samenwerking met Congolese collega's, met name met archivariissen van de belangrijkste archiefinstelling in de DRC, INACO (Institut National des Archives du Congo). Ten derde moest DIGICOLJUST als proefproject de weg openen voor verdere financiering van erfgoed- en/of onderzoeksinitiatieven van een archiefcollectie die rijk is aan wetenschappelijke en maatschappelijke mogelijkheden.

Methodologie

Deze strategische doelstellingen werden uitgevoerd op vier verschillende domeinen, die elk volgens hun eigen methodologieën resultaten opleveren.

Het eerste domein is het openstellen van de archieven van de koloniale militaire rechtbanken voor onderzoek, door middel van identificatie, ontsmetting, overdracht, inventarisatie, beschrijving en historische contextualisering. Bovendien werden de gegevens over de zaken die door de krijgsraden en de raden in beroep zijn behandeld, in een databank opgenomen. Door de toegangspunten naar de archiefbestanden te vermenigvuldigen, maakt deze databank gemakkelijker en gedetailleerder onderzoek en statistische studies mogelijk. Wij hebben ook verschillende nieuwe fondsen en archiefreeksen met betrekking tot koloniale militaire jurisdicties geïdentificeerd. Ze zullen geïnterpreteerd worden in de loop van het onderzoeksproject DIGICOLJUST-2, dat in 2023 van start gaat.

Het tweede domein is de digitalisering en bewaring van archieven. De Oorlogsraad van Leopoldstad werd gekozen als proefcollectie voor de digitaliseringscampagne. Ook de door de oorlogsraad van Leopoldstad beoordeelde dossiers die in beroep gingen bij de bevoegde oorlogsraad van beroep (Boma, toen Leopoldstad) maakten deel uit van deze campagne. Wat de bewaring betreft, zijn alle archieven van de krijgsraden en de raden van beroep opnieuw verpakt, geëtiketteerd en opgeslagen in het AGR2.

Het derde domein is de valorisatie van de archieven en de verspreiding van de wetenschappelijke resultaten van het onderzoeksproject. De archieven van de militaire rechtbanken zijn beschikbaar gesteld voor raadpleging zodra zij in december 2020 bij AGR2 aankwamen. In het kader van het

project werden tijdens het academiejaar 2021-2022 aan de ULB en de VUB twee werkcolleges voor geschiedenisstudenten georganiseerd op basis van de archieven van de koloniale militaire jurisdicties. Gedurende het project werd [een Hypothesis-blog](#) gecreëerd en onderhouden om het brede publiek en onderzoekers op de hoogte te houden van de voortgang van het project, en de betrokken archieffonds bekend te maken. Ten slotte werden de archieven ook aangewend in het kader van het middelbaar onderwijs aan de hand van een educatieve kit voor geschiedenislessen.

Het vierde en laatste domein is het opzetten van een samenwerking met onze archiefcollega's van INACO. Ondanks de Covid-19-epidemie die reizen in 2020 en begin 2021 onmogelijk maakte, hebben twee reizen (naar Kinshasa en vervolgens naar Brussel) het projectteam in staat gesteld om INACO-archivarissen te ontmoeten en om met hen een concrete en constructieve dialoog in gang te zetten. Deze uitwisselingen maakten het duidelijk dat een hybride aanpak nodig is om ons gemeenschappelijk archiefergoed te delen. Naast de digitalisering worden fysieke kopieën van de pilootcollectie ook beschouwd als een nuttige aanvulling door INACO-archivarissen om ervoor te zorgen dat de archieven werkelijk toegankelijk zijn voor het bredere, Congolese publiek. Daarom zijn ook de archieven van de Oorlogsraad van Leopoldstad gedrukt en naar Kinshasa gebracht, zodat ze ook op papier bij INACO kunnen worden geraadpleegd.

Resultaten en conclusies

Gedurende een periode van 24 maanden kon het projectteam de archieven in kaart brengen, hun geschiedenis traceren, en een gebruiksvriendelijk en wetenschappelijk online-toegangsplatform ontwerpen voor de digitalisering van de pilootcollectie (1.174 bestanden/29.488 pagina's gescand van de militaire rechtbank van Leopoldville (1891-1956), d.w.z. ongeveer 20% van de collectie). Deze archiefreeks is sinds 6 december 2022 [online beschikbaar](#).

Ondanks de obstakels die werden veroorzaakt door Covid-19 (waardoor de start van ons project werd uitgesteld) en door de ontsmetting en overdracht van de 5.200 dossiers van het ministerie van Buitenlandse Zaken naar het rijksarchief, wat veel tijd heeft gekost, zullen de doelstellingen van het project eind 2022 bereikt zijn: inventarisatie van 19 groepen militaire gerechtsarchieven met professionele *finding aids*; digitalisering en online publicatie van het pilootprogramma (1.174 dossiers van het militaire gerechtshof van Leopoldville); organisatie van werkcolleges voor 90 studenten van ULB & VUB; indiening van 2 wetenschappelijke artikels bij respectievelijk *History in Africa* en het *Journal of African History*; ontwikkeling van een toolkit voor leerkrachten van secundaire scholen om in de klas met de bronnencollectie te werken. Bovendien heeft DIGICOLJUST geleid tot de oprichting van een databank die de onderzoeksmogelijkheden in de collectie van militaire gerechtelijke archieven vergroot.

Door de overdracht van de rechtbankarchieven te organiseren en ze open te stellen voor onderzoek, heeft DIGICOLJUST het rijksarchief actief ondersteund bij de verwezenlijking van zijn openbare dienstverleningstaak. Bovendien heeft DIGICOLJUST, door een proefcollectie van archieven van militaire rechtbanken te digitaliseren, een samenwerking met INACO-archivarissen rond operationele doelstellingen op te zetten en hun onderzoeksverblijf aan Brussel in september 2022 te organiseren, het Rijksarchief in staat gesteld een rechtstreekse dialoog met INACO aan te gaan. DIGICOLJUST heeft bijgevolg een sleutelrol gespeeld bij de verwezenlijking van het delen van ons gemeenschappelijk archivalisch erfgoed met de Democratische Republiek Congo.

Ten slotte heeft DIGICOLJUST gediend als een onmisbare springplank voor verder onderzoek. Het DIGICOLJUST-team heeft financiering verkregen voor DIGICOLJUST-2 "Military Violence and its (Dis)Content in Colonial Congo: Sharing the Records, Writing the History", dat in februari 2023 van start gaat en vier jaar zal duren. Deze tweede onderzoeksfase zal onze huidige verwezenlijkingen aanvullen en verdiepen met de volledige digitalisering van de collectie militaire gerechtelijke dossiers en de realisatie van drie nieuwe onderzoeksprojecten over 1) militair geweld in het vroege koloniale Congo, 2) gendergerelateerd geweld en 3) militaire rechtspraak in oorlogstijd.

Trefwoorden:

Koloniale geschiedenis; Militaire rechtbanken; Onafhankelijke Congostaat; Belgisch Congo; Geweld.